

Lutomek_3
Karta wywiadu etnograficznego

Metryczka miejscowości		
Powiat	międzychodzki	
Gmina	Sieraków	
Miejscowość	Lutomek	PMI_SI_LTK

Metryczka wywiadu			
Data realizacji	26.01.2013	Miejsce wykonania	dom informatora
Czas trwania	1:29:48	Forma i wielkość	Plik audio, Mp3/stereo 123MB
Przeprowadzający	D.W.-W.	Komentarz	

Metryczka informatorów				
Kod	Płeć (K/M)	Wiek	Funkcja społeczna	Komentarz
PMI_SI_LTK_003	K	68 lat		
bez kodu	M	71 lat		mąż informatorki

Informacje etnograficzne	
Tematyka	Pozyskane informacje (ew. cytaty)
I. Toponomastyka i etnonimy	
Nazwy miejscowości (historyczne; zwyczajowe)	Informatorzy nie wiedzą skąd pochodzi nazwa miejscowości. „W czasie wojny to był Klein Lutom.”
Nazwy lokalne (przysiółków, części wsi, pól, łąk, pojedynczych gospodarstw)	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Na Palestynie</i> – miejsce znajdujące się naprzeciw domu państwa Grześkowiaków. 2. <i>Kosiary</i> – doły w centrum wsi, przy głównej drodze wiejskiej. 3. <i>Glinki</i> – miejsce w którym obecnie znajduje się stawek, wcześniej była tam glina. 4. <i>Glinianki</i> – miejsce za gospodarstwem rolnym, były tam chaty z gliny. 5. <i>Ostrowek</i> – pole przy jeziorze. 6. <i>Ogrody</i> – miejsce, na którym obecnie znajduje się boisko, dawniej były tam działki, ogrody. 7. <i>Kapuśniki</i> - kilometr za wioską w kierunku Łęczec. Był to „podmokły teren i takie działki, takie zagonki były robione. Takie były rowki wkoło tego i w tym woda stała, a kapusty to urosły takie”. 8. <i>Droga podolnicka lub kudolnicka</i> (informator nie jest pewien) – droga za wsią, przy krzyżu. 9. <i>Pola na Sprzyczno</i> – nazwa pól odnosi się do nieistniejącej od dawna miejscowości, która była w pobliżu. 10. <i>Stomórg/Stomorgi</i> – po lewej stronie drogi w kierunku na Sośnię (w rzeczywistości było to sto hektarów). 11. <i>W portki</i> – nazwa pola znajdującego się przy stawie, pole miało kształt spodni. 12. <i>Sadzawka</i> – nazwa stawu. 13. <i>Zdrojek</i> – miejsce w centrum wsi, są tam źródła, dawniej był staw, obecnie błoto. 14. <i>Zgun</i> – koniec jeziora Lutomskiego. 15. <i>Buki</i> – nazwa rezerwatu buków.

Nazwy topograficzne (cieków wodnych, stawów, wzniesień, obszarów leśnych, toń wodnych, uroczysk)	Brak informacji.
Nazwy pojedynczych obiektów przyrody żywej i nieożywionej (pojedynczych drzew i głązów narzutowych)	Brak informacji.
Endonimy (nazwy własne grup lokalnych i regionalnych)	Pytanie nie zostało zadane.
Egzonimy (nazwy zewnętrzne grup lokalnych i regionalnych)	Pytanie nie zostało zadane.
II. Folklor dawny i inne zjawiska kulturowe	
Podania (opowieści) o wydarzeniach lokalnych	<p>1. „Opowiadali o tym jak chodzili tam, z Łęczec do Lutomia taką ścieżką.” „No tu była ścieżka przez pole, bo kiedyś w Łęczcach był Kościół i ten kościół się spalił. I była legenda, że obraz Matki Boskiej tą ścieżkę uTOROWAŁ do Lutomia. Teraz mają samochody to jadą dookoła. Ścieżki nie ma”. Legenda mówi, że obraz Matki Boskiej Wspomożenie Wiernych, który obecnie wisi w lutomskim kościele, był pierwotnie w kościele w Łęczcach.</p> <p>2. Legenda o zapadniętym kościele: Na jednym z otaczających wieś jezior (wymiary jeziora podane przez informatora: 100m x 150m), miała stać drewniany kościół, który się zapadł.</p> <p>3. Podziemny kanał łączący dwa jeziora: według podań, wyżej wspomniane małe jezioro miało podziemne połączenie z jeziorem Białeckim. „Rybak złapał rybę, zaznaczył ją, wpuścił i złapał ją w drugim jeziorze (...) Starzy ludzie jeszcze przypominali, że jak tak mgła siadała, że to niby było widać ten korytarz którądy idzie, bo w tym kierunku tak siadała ta mgła.”</p> <p>4. Most na jeziorze Lutomskim: „Fundatorka Lutomskiego kościoła pochodziła z Grobii i miała wybudowany most przez Lutomskie jezioro, i kareta ciągnioną przez woły jeździła do kościoła. Są ślady, gdzie ten most się kończył, ale to dotyczy Lutomia. Starzy rybacy, jak ciągnęli sieci, to wiedzieli dokąd i odkąd. Bo jeszcze pozostałości, jakieś tam słupy po tym</p>

		moście.”
		5. Nieistniejący budynek: Na <i>zdrojku</i> dawniej miał stać budynek, w którym mieszkali pracownicy dziedzica. Dawniej pół Lutomka miała należeć do dziedzica.
		6. Napoleońskie okopy: W pobliżu Lutomka, przy rezerwacie buków miały być napoleońskie okopy.
Tradycyjne obrzędy (także te związane z tradycjami religijnymi) doroczne		
1.	św. Andrzeja (Andrzejki)/św. Katarzyny (Katarzynki)	„Zawsze na Andrzeja to odpust mamy tu, w Lutomiu”. „Posiedzimy sobie” „Coś się zje słodkiego, coś się upiecze” Informatorka piecze pączki z powidłami. W Lutomku nie było zwyczaju wrózenia w te święta. Katarzynki są pomijane całkowicie.
2.	św. Marcina/11 listopada	Informatorka piecze rogalę z powidłami.
3.	Adwent	Przestrzega się postów przypadających w piątki – nie spożywa się mięsa. Nie organizuje się zabaw.
4.	św. Mikołaja (Mikołajki)	Dzieci czyszczą buty żeby Mikołaj mógł przynieść prezenty. Wnuczka informatorów ze względu na bardzo młody wiek – 2 lata – otrzymuje prezenty bezpośrednio do rączek. Informatorka wspomina, że będąc dzieckiem również czyściła buty. „To na okno czasem myśmy wystawili buty” Prezenty były słodkie.
5.	Wigilia	„My mamy spotkanie rodzinne” Przed świętami należy wysprzątać cały dom. „Dziadek Ryby skrobie”. Choinka w domu informatorów ubierana jest kilka dni przed świętami, choć dawniej była ubierana rano w dzień wigilii. Na choince zawieszane są kupne bombki, ozdoby wykonane przez córkę informatorów oraz pierniki i cukierki. Gdy informatorzy byli dziećmi „to było wszystko na tej choince. I orzechy, i jabłuszka, i cukiereczki. Były też bombki, ale...” Wykonywano też <i>gwiazdorki</i> (ozdoby) z wydmuszek jajek. „Jak jest jajko, cała skorupka i się robiło taki stożek z papieru. Się przyklejało i na tym wisiało” Gwiazdor miał przyczepioną brodę z waty. Wykonywano też łańcuchy z kolorowego papieru, składające się ze sklejonych w kółka pasków. Obecnie choinkę ubiera informator wraz z córką. Choinka powinna stać do 2. Lutego, do święta Matki Boskiej Gromnicznej. Istotne jest, aby była w

		<p>czasie, gdy ksiądz chodzi z kolędą do wiernych.</p> <p>Informatorzy podają, że w ich domach był zwyczaj wkładania niewielkiej ilości siana pod obrus, na stole wigilijnym. Obecnie siano i przygotowany żłóbek są ułożone pod choinką.</p> <p>Na święta informatorka przygotowuje następujące potrawy: „Ja zupę z ryb ugotuję, ryby, <i>makielki</i>, barszczyk, pierogi, krokiety z grzybkami (...), karp, kompot z suszu, z gruszek, śliwek i jabłek – to już musi być!” „Makiełki, to jest bułka i sparzę to wodą, nie mlekiem tylko wodą i przekręcę mak, i cukier, i rodzyнки, i to wymieszam”. Przed przystąpieniem do wieczerzy należy podzielić się opłatkiem. „Każdy ma na swoim talerzyku opłatek i składamy sobie życzenia, przychodzą sąsiedzi po wigilii, no i po wigilii przychodzi gwiazdor.”</p> <p>Informatorzy wspominają, że dawniej gwiazdor wyglądał inaczej niż obecnie. Miał na sobie kozuch, czapkę wywróconą na lewą stronę tak zwaną „uszanke”, maskę na twarzy i <i>różgę</i> z brzozy. Zdarzało się, że we wsi chodziło kilku gwiazdorów na raz. Gwiazdorzy chodzili „pewnie za wypiciem” Informatorka wspomina, że kilkakrotnie przebierała się sama w strój gwiazdora, gdy organizowano we wsi gwiazdkę dla dzieci. Wówczas, podczas zabawy, wręczała dzieciom prezenty. Jednakże gwiazdorów chodzących po wsi informatorzy nie wpuszczali do domu. „Ale myśmy się zamykali zawsze. Jak ja byłam w domu, to myśmy się zamknęli i do wigilii myśmy też się zamknęli, żeby nikt nie przyszedł i tej wigilii nam nie przerwał. A teraz też się zakluczamy i dopiero po wigilii się odkluczy. Acha, i jeszcze jeden talerz zawsze pusty był, bo jakby w razie ktoś przyszedł, nie?... No ale my od wigilii nie odchodzimy. (...) Jak siadamy do wigilii, to patrzemy, czy każdy ma swoją cień (...), jak ma swoją cień, to przeżyje cały rok, a jak nie ma cieniu... Ale to jest prawda, bo tak było w mojej rodzinie. Mój tata... Siedzieliśmy przy wigilii, każdy miał cień swoją, czy tam rękę, czy... A tata oglądną się i mówi »oj ja już na drugi rok nie przeżyję«, no i tak było. Nie miał tej cieni i nie przeżył (...) 2 grudnia zmarł.” Wieczorem, po wigilii informatorzy chodzą na pasterkę.</p>
6.	Pierwsze i Drugie Święto Bożego Narodzenia	<p>W drugi dzień świąt należy iść do kościoła. „Kiedyś to się jeszcze śpiewało kolędy. Teraz to się najwyżej z taśmy puszcza” W święta przyjeżdża rodzina i przychodzą sąsiedzi. Czas świąteczny zazwyczaj jest spędzany przed telewizorem.</p>

7.	Sylwester/Nowy Rok	<p>„Teraz to patrzymy jak lecą ognie”. W wsi nie organizuje się zabaw sylwestrowych. Obecnie nie praktykuje się żadnych sylwestrowych zwyczajów, jednakże informatorzy podają, że „wynosili nam bramki, furtki, wszystko powynosili gdzieś! My musieli tego szukać wszystkiego, teraz nie, bo teraz karzą. Jakby komuś wynieśli furtkę, to ludzie dzwonią na policję i jest kara”. „Przez jedną noc w sylwestra chyba trzy razy żem furtkę wstawiał” Wystawione furtki wynoszono na odległość ok. 100-200 metrów od domu. Zostawiano je zazwyczaj w krzakach lub rowach. „Każdy pilnował w sylwestra, zęby mu nic nie wynieśli, a to ponoć jest szczęście jak wyniosą. Ja tam nie broniłam tak za bardzo, bo jak mają wynieść, to niech wyniosą” „Kiedyś nie było ciągników i przyczep, tylko wozy konne, no to wozy wyprowadzali”.</p>
8.	Trzech Króli	<p>Zwyczaj istnieje we wsi, ale nigdy nie miał istotnego znaczenia. Grupy przebierańców pojawiają się sporadycznie w różnych latach. Osoby przebrane są wyłącznie za Trzech Króli.</p> <p>„A jeszcze jedna sprawa. Mój ojciec, od wigilii Bożego Narodzenia do Trzech Króli – to jest dwanaście dni, i każdy dzień to był miesiąc – pogoda. I to mu się sprawdzało. Co godzinę wychodził, patrzył, z której strony wieje wiatr i spisywał pogodę”.</p>
9.	Kolędniczy	Brak informacji.
10.	MB Gromnicznej	<p>W święto MB Gromnicznej należy pójść do kościoła ze świecą – gromnicą, koniecznie przystrojoną aszparagusem i pociętym papierkiem śniadaniowym. Po powrocie, informatorka stawia gromnicę na stół. „w każdym narożniku mieszkania robi się krzyżyk zapaloną gromnicą”. Gdy zbliża się burza, informatorzy zapalają gromnicę i stawiają ją na oknie. Wierzą, że chroni ona przed burzą i huraganami. Gromnica ma palić się tak długo, jak długo jest burza. „Jest takie przysłowie, żeby nie świeciło w Matkę Gromniczną słońce, bo pasterz wolałby wilka widzieć w stadzie owiec, niż słońce na niebie”. Przysłowie ma wróżyć ciężki rok, nieurodzaj.</p>
11.	Karnawał, tłusty czwartek, koniec karnawału	<p>Dawniej w czasie karnawału strażacy robili tzw. opłatek. Był to „skromny poczęstunek, kielbasa, jakieś słodkie i wódka, ale to zafundowane było przez straż. I potem była zabawa” „Koło Gospodyń też robiło takie różna zabawy z jedzeniem”.</p> <p>W czasie tłustego czwartku piecze się pączki.</p>

		W podkoziołek „nieraz młodzież zrobiła sobie przy magnetofonie na świetlicy taką potańcówkę”. Obecnie nie praktykuje się żadnych zwyczajów związanych z tymi dniami.
12.	Topienie Marzanny	„Marzanna jest w szkole. Idą topić.(...) Tu nie, we wiosce nie”.
13.	Środa Popielcowa	W Środę Popielcową jest post ścisły. W domu informatorów spożywa się w ten dzień „biały ser, z olejem albo rydzowym, albo rzepakowym. Taki jest specjalnie wybijany olej i z chlebem albo z ziemniakami” Informatorzy przygotowują olej solą, ziemniaki gotują zazwyczaj w mundurkach. Inna postna potrawą są śledzie. Na śniadanie spożywa się chleb z miodem, serem, powidłami i jajkiem. W ten dzień nie powinno być włączone radio.
14.	Śródpoście	Ludzie stawiają sobie postne postanowienia. W tym czasie nie powinno się organizować zabaw, jednak nie jest to zawsze przestrzegane. „Była kana oleju wybita, ziemniaki i tego, bo to był post. Nie było... I zupa mleczna, tak zwana naworka. (...) Woda przegotowana, jak się woda gotuje to się sypie mąkę, nie zaklepkę, tylko sypie się mąkę, żeby były takie kluberki i zalewa się przegotowanym mlekiem no i koniec, i to jest wszystko”. Do zupy zazwyczaj podawano chleb z powidłami. Dawniej zupę tą jadło się codziennie w czasie postu. „I polewkę czasem. Polewka z maślanki. Polewkę to tak się gotowało, że woda przegotowana i robiło się tak jak do sosu, taką zaklepkę i wlało się do tego, do tej wody i do tej wody maślankę się dawało. No i to było takie gęściejsze. I soli się wsypało. To była polewka i do tego się robiło smażone ziemniaki.(...) to tam trochę smalcu czy margaryny się dołożyło.” „Podstawa to był olej. (...) Żeby się nie znudziło, na rano było z chlebem, popołudniu było z ziemniakami a wieczorem mogła być jakaś zupa.”
15.	Niedziela Palmowa	„Idziemy na palmy, bo nie kupujemy.(...) W taki pęczek i idziemy do kościoła na poświęcenie. Ja mam w każdym kąci postawione coś. To ziele z kwiatów na Matkę Boską Zielną...” W bukietach znajdują się konkretne zioła zebrane na łące. Informatorka ustawia bukiety w narożnikach pokoi. Bukiety muszą stać przez cały rok, jednak informatorzy nie potrafią odpowiedzieć dlaczego jest taki zwyczaj. Wszystkie bukiety chronią przed burzami. Po roku bukiety należy spalić „bo to jest poświęcone”.

16.	Triduum Paschalne	W te święta chodzi się do kościoła. Każda wieś z parafii udaje się do kościoła na godzinne śpiewanie pieśni. Jednak uczestniczy w tym zaledwie kilka osób.
17.	Wielkanoc (święcenie koszyczka)/Niedziela Wielkanocna	<p>„No szykujemy wszystko do święcenia. (...) Szynka, kiełbasa, jajka, zajączka do małej, jabłko, pomarańczko, jakieś słodycze też się włoży (...)”</p> <p>Święconka odbywa się w świetlicy wiejskiej. Poświęcony koszyk stawia się na stół i tak stoi do pierwszego święta. Nikomu nie wolno spożywać poświęconych potraw, do śniadania wielkanocnego. Od wielkiego czwartku do wielkiej soboty włącznie trwa post, tzn., nie spożywa się potraw mięsnych.”</p> <p>Śniadanie wielkanocne: Na stół wielkanocny wykłada się koszyczek ze święconką. Dla każdego spożywającego śniadanie, kroi się po kawałku wszystkich poświęconych potraw. Później odstawia się święconkę i spożywane są inne potrawy. Przy stole wielkanocnym nie składa się życzeń. „I w pierwsze święto nie robimy obiadu, bo to jest święcone i jedzą sobie jak chcą. A w drugi dzień świąt już jemy sobie obiad”</p> <p>Zajązek: „Tu pod tą gruszką (...) dziadek robi gniazdko z siana, i w te gniazdko kładzie się wszystko dla tych dzieci.” Dzieci szukają gniazdka. W gniazdkach dzieci znajdują zazwyczaj słodycze. „Ja pamiętam, że robiłem sobie sam gniazdko i potem szedłem patrzeć, czy ten zajac coś tam przyniósł”.</p>
18.	Poniedziałek Wielkanocny	Istnieje zwyczaj polewania wodą – dyngus.
19.	Zielone Świątki	Informatorzy podają, że święto to wyszło już z tradycji. „Kiedyś za moich czasów to tatarakiem ogradzano okna, albo brzozy...” Okna domów i niektóre płoty były przyozdobione tatarakiem. Informatorzy nie potrafią wyjaśnić tego zwyczaju.
20.	Boże Ciało	<p>„No pamiętam w Boże Ciało, to my się cieszyli, jak byliśmy dziećmi, dlatego, że »Na Boże Ciało wskocz do wody śmiało«. Od tego czasu można było się kąpać i się nie nabawiło choroby od wody” „To była już taka pogoda, że przed tym Bożym Ciałem już się chciało wykapać. I tak się za tym Bożym Ciałem czekało”</p> <p>W święto istniał zwyczaj przyozdabiania domów, ale odbywało</p>

		<p>się to mniej uroczyste niż w Zielone Światki.</p> <p>„Przede wszystkim w tym dniu się szło do kościoła”. Pozostał zwyczaj ubierania ołtarzy i chodzenia procesji podczas oktawy Bożego Ciała, praktykowany wyłącznie we wsi Lutom.</p> <p>Istnieje zwyczaj urywania gałązek brzożowych, z drzew ustawianych przy ołtarzach. „Urywają gałązkę brzożki z ostatniego ołtarza i zanoszą ją do kapusty, żeby zajęce jej nie zjadły.”</p>
21.	św. Jana	Brak informacji.
22.	MB Zielnej	Przygotowuje się bukiety z kwiatów.
23.	MB Siewnej	Przygotowuje się bukiety z kwiatów i kłosów zbóż. Ustawia się je w domu.
24.	Dzień Wszystkich Świętych/Dzień Zaduszny	Wcześniej trzeba posprzątać groby. W święta należy iść do kościoła. „Jest niby taka tradycja żeby nie zamykać drzwi, no ale w dzisiejszych czasach... (...) żeby zmarli przyszli sobie popatrzeć jak mieszkamy”. W ten dzień kościół ma być otwarty. Przygotowywano wcześniej wianki.
25.	Inne tradycyjne wydarzenia doroczne (cykliczne) istotne dla informatora	Brak informacji.
Tradycyjne obrzędy rodzinne i okolicznościowe		
1.	Narodziny i chrzest	Na chrzciny zapraszano rodzinę, dla której przygotowywano uroczysty poczęstunek w domu.
2.	Ślub i wesele	<p><i>Pórtelam</i> – zwyczaj tłuczenia (trzaskania) butelek przed domem lub przed świetlicą wiejską. Istnieje powiedzenie: „Ile szkła, tyle szczęścia” Przygotowuje się poczęstunek dla gości. <i>Pórtelam</i> organizuje się obecnie tydzień lub w piątek przed ślubem. Na <i>pórtelam</i> nie prosi się ludzi.</p> <p>Dawniej wesela organizowano na salach wiejskich, obecnie wynajmuje się sale.</p> <p>W trakcie wesela istnieje zwyczaj podziękowania dla rodziców, podczas którego młodzi dają rodzicom kwiaty bądź upominek.</p> <p>Jest też zwyczaj oczepin – wówczas Pannie Młodej zakłada się chustę na głowę, młodemu ubiera się czapkę. „Ubiera się ich na starych” Młodzi rzucają welonem i muchą – ten kto złapie, wyjdzie za mąż/ożeni się w tym roku.</p>

		Istniał zwyczaj „kawałek dla nieproszonych gości” Wówczas Para Młoda i goście weselni wychodzili po osoby, które stały w pobliżu Sali. Dla tych osób przygotowywano również poczęstunek. Dzień po weselu, są poprawiny.
3.	Śmierć i pogrzeb	„Przeważnie jak był w domu, to przywoziło się księdza. Ksiądz troszeczkę pomodlił się, wyprowadził z domu. Odwoziło się go do kościoła i ten orszak z tym nieboszczykiem całą drogę szedł do kościoła na mszę. W kościele była msza i później z kościoła na cmentarz” Zmarły w kościele skierowany jest głową w stronę ołtarza. Gdy człowiek umrze w domu, istnieje zwyczaj zasłaniania luster i zatrzymywania zegara.
4.	Inne zjawiska	Brak informacji.
Zespoły i tradycje folklorystyczne, śpiewacze, muzyczne, w tym: przeglądy i festiwale oraz twórcy słowa		Brak informacji.
Tradycje kulinarne, w tym: produkt regionalny i lokalny, potrawy świąteczne, przepisy		Polewka, Nawarka.
III. Tradycje rękodzielnicze		
Tradycje wytwórczości rękodzielniczej, sztuki ludowej oraz artystów nieprofesjonalnych		Brak informacji.
IV. Przejawy religijności tradycyjnej		
1.	Kapliczki i krzyże w miejscowości (okoliczności powstania, rok fundacji, fundatorzy)	Kiedyś była figura św. Jana, przy drodze wyjazdowej ze wsi w kierunku Sośnik. Została zniszczona przez Niemców. Figura Matki Boskiej – powstała po wojnie. Przy figurze pracują informatorzy. Krzyż – Informator budował płot przy figurze. Krzyż był wykonywany kilka razy (drewno szybko się niszczyło).
2.	Miejsca cudowne (święte drzewa, gaje, źródelka)	Brak informacji.

3.	Święte figury, obrazy, rzeźby	Brak informacji.
4.	Miejsca kultu religijnego	Nie.
5.	Lokalne tradycje pielgrzymowania	Pielgrzymki organizowane są do Lichenia i do Częstochowy.
6.	Lokalne odpusty	Odpusty odbywają się w kościele parafialnym w Lutomiu.

V. Lokalne uroczystości i obchody świeckie

1.	Dożynki	Obecnie brak. „Dawniej każda wioska musiała zrobić wieniec. Ale to jak było już po żniwach. Jak zboża były już pokoszone, to każda wieś musiała zrobić wieniec. I do kościoła. A to jak było koło gospodyń. A teraz już się nic nie dzieje”. Po dożynkach była zazwyczaj zabawa. „Bo jeszcze jak były PGR-y, no to też było tak troszeczkę uroczyście obchodzone te dożynki, no bo tak: każdy z pracowników dostał tam jakaś ilość kielbasy, pół litra wódki i jeszcze coś tam, nie? I potem była zabawa dla wszystkich”.
2.	Dni gminy/wsi	Brak informacji.
3.	Lokalne festyny	W ostatnim czasie, nowa pani sołtys wspólnie z radą sołecką zorganizowała dwa festyny, które odbyły się w lipcu. Festyny dla całych rodzin (połączenie z Dniem Dziecka), na których dzieci uczestniczą w konkurencjach, jest loteria fantowa.
4.	Inne (np. organizowane przez szkoły, KGW, Domy Ludowe, Ośrodki Kultury)	Brak informacji.